

ЛИПИНСЬКОЗНАВСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Про нелегке життя і плідну наукову та громадсько-політичну діяльність видатного українського історика, історіософа, релігієзнавця, політолога, ідеолога гетьманського руху В'ячеслава Казимировича Липинського створено значний масив наукової літератури. Однак серед цього історико-біографічного та філософсько-політологічного розвою й досі немає цілісної синтетичної праці, яка б всебічно висвітлювала основні віхи життя видатного діяча, еволюцію його наукових та політичних поглядів. Певно, основною причиною цього є те, що протягом усієї радянської доби на ім'я видатного українського мислителя польського походження було накладено ідеологічне тавро буржуазного націоналіста, а разом із ним і табу на вивчення його біографії та творчої спадщини.

Парадоксальна ситуація складалася до кінця 80-х років минулого століття і в польській історіографії: поляк В. Липинський, значення якого в історії новітньої України важко переоцінити, був майже зовсім забутий поляками. У польській історіографії практично до кінця 80-х років минулого століття, та й пізніше, майже до теперішнього часу, В. Липинський сприймався як ренегат — зрадник польської нації. Тому про нього нема згадок у «Польському біографічному словнику», у більшості енциклопедичних видань та провідних історичних дослідженнях.

Звичайно, доступ до відповідних архівних джерел, а також поступове зняття ідеологічних заборон з кінця 80-х років минулого століття, особливо після проголошення незалежності України, сприяли об'єктивному відтворенню українського національно-визвольного руху початку ХХ століття, історії української міжвоєнної еміграції, що вивело на історичний горизонт сотні забутих і навмисне замовчуваних їх діячів. Таким чином, до історіографічного вжитку було запроваджено десятки раніше недоступних для вітчизняних дослідників видань, створених зарубіжними, переважно українськими вченими, зокрема й присвячених В. Липинському.

Крім того, за останні два десятиліття розпочалося активне студіювання липинськознавства вітчизняними науковцями. Протягом цього часу було опубліковано чималу кількість наукових розвідок різної глибини й вартості —

від серйозних монографічних та дисертаційних досліджень, розлогих статей, що ґрунтуються на широкому документальному матеріалі, вдумливому аналізі творчої спадщини видатного мислителя, до поверхових, тенденційних і таких, які, на жаль, мало вносять нового й корисного до персоналістичного наукового блоку, пов'язаного з ім'ям В. Липинського.

Виходячи з цього, метою даної статті є огляд та аналіз сучасного стану липинськознавства та перспектив його подальшого розвитку. З огляду на це нами ставилися такі завдання: виділити та розглянути відповідні історіографічні масиви, структурувавши їх за періодами створення та тематичним й концептуальним наповненням; з'ясувати проблеми, що не знайшли висвітлення чи були висвітлені недостатньо глибоко в історичній літературі; окреслити перспективне тематичне коло майбутніх липинськознавчих студій.

Українське зарубіжне липинськознавство можна поділити на два часові і змістові історіографічні блоки. Перший представлений працями соратників та сучасників В. Липинського. Вони побачили світ, як за життя видатного діяча, так і у перші роки після його смерті. Засновником липинськознавства слід упевнено вважати Д. Дорошенка, котрий 1923 р. видав працю «Огляд української історіографії»¹, призначену як підручник для студентів Українського вільного університету. Готуючи цей фактично перший підручник української історіографії, Д. Дорошенко поставив перед собою мету, що, насамперед, полягала «у новому висвітленні українського історичного процесу, в основу якого мала бути покладена державницька історіографічна концепція, прихильником якої він був»². У ній автор дав зокрема характеристику державницької вітчизняної історичної школи і особливо високо оцінив доробок її найяскравішого, на його думку, представника — В'ячеслава Липинського. Аналізуючи історичні праці останнього, Д. Дорошенко доходить висновку, що вони, поряд із працями М.С. Грушевського, «являються найціннішим здобутком української історичної думки новіших часів»³.

Ще за життя В. Липинського побачили світ розвідки, присвячені безпосередньо видатному історикові та політикові. Це — праці Д. Дорошенка та О. Назарука, котрі першими проаналізували національно-державницьку ідеологію мислителя⁴. Д. Дорошенко, зокрема, будучи в еміграції одним із найближчих соратників В. Липинського, зреферував та спопуляризував погляди останнього на проблему українського державотворення, викладені ним у «Листах до братів-хліборобів». Дослідження, написане на прохання самого В. Липинського у 1925 р. у Відні, мало висвітлити значення його вчення про українську державу для подальших національно-визвольних змагань українського народу, оскільки це вчення, за твердженням Д. Дорос-

шенка, ґрунтувалось на суворій переоцінці «...не якихсь там паперових партійних програм — але самих засад, самих основ нашої дотеперішньої національної політики й на живих прикладах нашого минулого й сучасного...». Така популяризація ідей В. Липинського була, безумовно, актуальною, оскільки погляди видатного українського консерватора йшли врозріз із найбільш поширеними серед тодішнього українського емігрантського загалу соціалістичними орієнтирами. Саме тому Д. Дорошенко підкреслював, що «...думки Липинського просто з корінем вивертають утерті, шаблонні погляди української інтелігенції в питаннях державного будівництва й справляють українську національну думку на зовсім новий шлях»⁵.

Майже одразу після смерті видатного українського діяча Д. Дорошенко змістив у наукових записках Українського наукового інституту в Берліні, ректором якого він був, розлогий некролог, де висвітлювалися основні життєві віхи В. Липинського як видатного науковця-історика та громадсько-політичного діяча⁶.

У 1934 р. світ побачила стаття Д. Дорошенка під назвою «Вацлав Липинський: кілька спогадів і заміток»⁷, видрукована у часопису «Польсько-український бюлетень», що був заснований польським урядом у 1932 р. із метою польсько-українського зближення. Цей допис був фактичною відповіддю на статтю польського публіциста і політичного діяча, представника неоконсервативного напрямку Адольфа Марії Бохенські, опубліковану в тому ж «Польсько-українському бюлетені» кількома місяцями раніше під назвою «Український Моррас»⁸. Польський публіцист із позицій власного національного інтересу намагався дати відповідь на питання: наскільки значною була втрата для польського суспільства такого діяча, як В'ячеслав Липинський, котрий, проголосивши себе українцем, зробив величезний внесок у розвиток українського політичного та інтелектуального життя.

Д. Дорошенко вступив у полеміку з А.М. Бохенські, оскільки вважає, що польський автор припустився у своїй статті низки хибних висновків та прикрих помилок, починаючи вже від самої невдалої її назви. А.М. Бохенські порівняв В. Липинського з французьким письменником, лідером і теоретиком монархізму та антипарламентаризму Шарлем Моррасом. Правда, сам він визнав, що епітет «український Моррас» «є стосовно Липинського великою мірою неслухним і погано дібраним»⁹, оскільки французький діяч був ще й прибічником ідеї інтегрального націоналізму, а В. Липинський, як відомо, не лише не поділяв її, а й активно поборював.

Д. Дорошенко спростував, зокрема, думку А.М. Бохенські про причини, через які В. Липинський став українцем. На думку польського автора, цю причину слід шукати у певному «комплексі меншовартості, якомусь

хворобливому комплексі нетутешності», який начебто мав В. Липинський. Д. Дорошенко вважав, що подібне могло б мати місце, якби мова йшла про прилучення до верстви або ідеології панівної, тимчасом, як у випадку з В. Липинським, мало місце зворотнє. Також український історик не погодився із висновком про українськість В. Липинського як вияв шляхетського нонконформізму. На його глибоке переконання, видатного діяча в українськості цікавили не соціальні, а народно-політичні моменти (що суттєво відрізняло його, наприклад, від В. Антоновича та інших хлопоманів). Тому В. Липинський почував себе українцем, не пориваючи зі своїм соціальним середовищем, не соромлячись і не зрікаючись його (як не зрікся він і своєї католицької віри). Він виступав як український шляхтич і шукав опертя в традиції, яка могла пов'язати його з історичним минулим¹⁰.

Єдине, в чому Д. Дорошенко погоджується з А.М. Бохенські, так це із його припущенням стосовно того безумовного впливу, який би напевно мав В. Липинський на політичний правий рух у Польщі, якби не перейшов до українського табору. Що ж до радіусу впливу В. Липинського на український рух, то тут Д. Дорошенко як представник гетьманського крила української еміграційної історіографії не погоджувався з оцінками польського консерватора, котрий вважав недоречністю, що визначний теоретик консерватизму з'явився серед «народу найбільш демократичного в цілій Європі, позбавленого всяких пансько-шляхетських традицій і культури»¹¹. Український історик підкреслював, що міркування про якусь вроджену і безмежну демократичність українців належить вже до легенд, над розвінчуванням яких ніхто так наполегливо не працював, як В. Липинський.

Іншими представниками української еміграції, котрі розуміли значення В. Липинського і для розвитку української науки, і для становлення теорії українського державного будівництва, була створена низка статей у перші роки після смерті мислителя. Частина з них увійшла до збірника «В'ячеслав Липинський як ідеолог і політик»¹². Так, А. Монтрезор подавав короткий нарис життя, праці та творчості діяча, а також намагався з'ясувати еволюцію його світогляду та формування державницької ідеології. На його думку, саме В. Липинський переніс українство зі сфери абстрактних теоретизувань до сфери реального життя¹³. М. Тимофіїв, стисло характеризуючи значення теорії трудової монархії для майбутнього українського державотворення, називав її автора «генієм світової політичної думки»¹⁴.

Цікаву оцінку громадської діяльності В. Липинського від 1917 р. й до його смерті дав у своїй статті С. Шемет¹⁵. Автор висвітлив періоди співпраці з В. Липинським під час заснування на Полтавщині Української демократичної хліборобської партії (УДХП), а також за еміграційної доби. Ця публікація є цінним свідченням про полтавський період життя В. Липин-

ського у 1916 — на початку 1918 рр., оскільки відповідних документальних джерел майже не збереглося. Також стаття насичена фактичним матеріалом щодо перебігу заснування, організаційного оформлення та подальшої діяльності Українського союзу хліборобів-державників (УСХД).

Історик і філософ І. Мірчук у статті, виголошеній спочатку як доповідь на зборах Клубу гетьманців в Берліні, присвячених пам'яті видатного ідеолога УСХД, побачив у теорії В. Липинського месіаністичну ідею про «післанництво України у світовій історії», котру видатний діяч оформив у найвищу ціль, до якої мало бути спрямоване «хотіння усіх державницькими категоріями думаючих одиниць»¹⁶.

До річниці смерті ідеолога українського монархізму був підготовлений спеціальний випуск львівського часопису «Дзвони», де було опубліковано низку статей, присвячених переважно аналізу науково-історичного та політологічного доробку вченого¹⁷. Так, зокрема, В. Заїкін першим вказав на те, що В. Липинський є не лише істориком, а й історіософом, оскільки вмів гармонійно сполучати у своїх творах науково-історичні дослідження над минулим із геніальними філософсько-публіцистичними висновками. Вміщені у цьому ж збірнику статті М. Козака та М. Савур-Ципріяновича¹⁸ висвітлювали окремі епізоди з життя небіжчика.

До цього ж ряду праць належать і розвідки О. Шульгіна та А. Струтинської¹⁹. Заслуга останньої полягає в укладанні першого бібліографічного покажчика наукових праць та публіцистичних писань В. Липинського. Щоправда, з позицій сьогодення він вимагає суттєвого доповнення та уточнення.

Означені праці відіграли важливу роль у становленні липинськознавства, однак частині з них притаманна надмірна апологетизація політологічного вчення мислителя. Це цілком зрозуміле з огляду на те, що такі автори, як Д. Дорошенко, О. Назарук, А. Монтрезор, С. Шемет, М. Тимофіїв, І. Мірчук, В. Залозецький, М. Савур-Ципріянович, В. Кучабський належали до монархічно-гетьманського табору української еміграції. Тому ці розвідки ще й мали на меті пропаганду ідеології В. Липинського в емігрантському середовищі, а отже були написані відповідним чином. Крім того, сучасникам В. Липинського все ж було складно здійснити об'єктивний аналіз як його життя, так і творчості.

Після Другої світової війни у науковому середовищі українського зарубіжжя спостерігається посилення інтересу до постаті В. Липинського та його ідей. Студії цієї доби ми відносимо до другого часового й концептуального історіографічного блоку. З відстані кількох десятиліть дослідникам було легше об'єктивно оцінювати постать та спадщину В. Липинського. Однак у цей час вони ставили перед собою переважно

науково-популяризаторські завдання з огляду на фактичне табу, накладене на ім'я мислителя в радянській історіографії, а також недостатній аналіз липинськіани в діаспорному українознавстві. Звідси — орієнтація зарубіжних українських учених протягом кількох наступних десятиліть на формування та накопичення джерельної бази, а згодом реконструкція на її основі окремих періодів у біографії В. Липинського.

Тут особливо слід виділити монографію гетьманця, учня В. Липинського, діяча січових організацій у США і Канаді В. Босого²⁰, розлогу статтю Я. Пеленського²¹, а також колективну працю В. Гришка, М. Базілевського та П. Ковалю²². В. Босий у своїй роботі подавав короткий життєпис В. Липинського, огляд головних історичних та ідеологічних його праць, а основну увагу приділяв аналізу теорії про класократичну монархічну державну модель, яку мислитель вважав за ідеал українського державотворення. Цю працю можна вважати першою спробою комплексного липинськознавчого дослідження, однак вона базувалася на обмеженому колі джерел, насамперед документальних. Власне, це характерно для більшості тодішніх наукових розвідок, присвячених В. Липинському.

Окремо слід виділити низку праць І. Лисяка-Рудницького, присвячених як поглядам діяча, так і окремим сторінкам його життя²³. Так, у першій своїй статті «Вячеслав Липинський: історик, політичний діяч, мислитель» автор спробував охарактеризувати його особистість, звернувши увагу на надзвичайні інтелектуальні здібності, що дозволили в досить молодому віці здійснити серйозні історичні дослідження. В. Липинський йшов, за оцінкою І. Лисяка-Рудницького, інтуїтивним шляхом проникнення у сутність речей. Його історичні й соціологічні праці мали базою не енциклопедичні знання, а оригінальні ідеї, що, можливо, було більш вартісним. Також І. Лисяк-Рудницький цілком слушно вказав на те, що сила В. Липинського як історика полягала, насамперед, у соціологічному аналізі та в гострому усвідомленні міжнародного становища України у XVII ст. між Польщею, Московським царством та Османською імперією. Також автор статті чи не першим вказав на той вплив, який мав Липинський-історик на науковців не лише української еміграції, насамперед представників державницької школи (Д. Дорошенка, С. Томашівського, М. Кордуби, І. Крип'якевича, В. Кучабського), а й на радянських дослідників 20-их років XX ст. Серед таких він називав О. Оглоблїна, М. Василенка, Л. Окіншевича. У цій же праці І. Лисяк-Рудницький розглянув В. Липинського і як політичного теоретика, чїї ідеї були співзвучними ідеям таких західних філософів, творців теорій еліт, як Ж. Сорель, Г. Моска, В. Парето, К. Міхельс.

Наступним важливим етапом у вивченні постаті та доробку визначного вченого було створення у 1963 р. Східноєвропейського дослідного інституту

імені В. Липинського у Філадельфії (СЄДІ), де концентрувалися відповідні матеріали, зокрема архів діяча від 1918 р., придбаний ще за його життя митрополитом А. Шептицьким²⁴. У 1973 р. цим інститутом було започатковано видання «В'ячеслав Липинський. Твори. Архів. Студії», що мала складатися з 25-и томів трьох серій. До першої серії під заголовком «Твори» мали увійти історичні праці, політологічні трактати та публіцистика В. Липинського. Друга серія — «Архів» — мала включати епістолярій, щоденникові записи, нотатки В. Липинського, матеріали віденського посольства, яке В. Липинський очолював з червня 1918 р. до серпня 1919 р. тощо. До третьої серії під назвою «Студії» передбачалося включити праці у галузі липинськознавства, матеріали про життя і творчість мислителя та про його рід. До 2003 р. світ побачили 8 томів проекту²⁵. Уже після проголошення незалежності України до цієї видавничої діяльності приєднався Інститут української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України. На жаль, оприлюднення матеріалів дещо затягнулося.

Історіографію зарубіжного українського липинськознавства післявоєнного періоду суттєво поповнили дослідження Л. Біласа²⁶, Р. Залуцького²⁷, Є. Пизюра²⁸, Я. Пеленського²⁹. Л. Білас приділив велику увагу територіалістичним поглядам В. Липинського, особливо у дореволюційний період, звернувши увагу на витоки та процес формування його світоглядних переконань, а також проаналізував зв'язок його світовідчуття з історіософськими уявленнями. Р. Залуцький здійснив огляд епістолярію В. Липинського, що зберігається за межами України (в архіві Українського католицького університету в Римі та СЄДІ).

Важливими подіями у дослідженні постаті В. Липинського можна вважати наукові конференції, проведені до його сторіччя 22–23 жовтня 1982 р. у Кембриджі й 18 грудня 1982 р. у Гарварді, та видання їх матеріалів. У 1985 р. світ побачив спеціальний випуск наукового збірника «Harvard Ukrainian Studies»³⁰, присвячений липинськознавчим студіям, в якому було вміщено ґрунтовні розвідки Л. Біласа³¹, Є. Пизюра³², О. Пріцака³³, Я. Пеленського³⁴, І. Лисяка-Рудницького³⁵ та ін. Усі зазначені праці висвітлювали переважно політичні та соціальні погляди видатного мислителя.

Саме науковцями українського зарубіжжя післявоєнного періоду була започаткована дискусія щодо еволюції поглядів В. Липинського. Зокрема, Л. Білас стверджував, що еволюція політичних поглядів В. Липинського була незначною і практично протягом усього свого життя він дотримувався консервативно-монархічного світогляду, а ідеї демократії були йому чужими. Цю ж думку він відстоював і в інших своїх липинськознавчих студіях³⁶. Його точку зору поділяла більшість українських істориків зару-

біжжя, за винятком хіба Я. Пеленського, який переконаний у тому, що дореволюційний період громадсько-політичної діяльності В. Липинського можна вважати демократичним, а консервативні його погляди сформувалися лише з накопиченням життєвого досвіду та під впливом розчарувань внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Саме такий висновок він обґрунтував у вже згаданій вище статті, опублікованій ще 1957 р. у збірнику «Української літературної газети». Пізніше, на початку 1990-х років, він вже виділяв три періоди в еволюції світогляду В. Липинського: ранній (демократичний) — 1908–1919 рр., консервативно-монархічний (гетьманський) — 1919–1929 рр., незалежно консервативний, з орієнтацією на майбутню українську конституанту як найвищий легітимний орган — 1929–1931 рр.³⁷ На наш погляд, згадана дискусія залишається актуальною й досі та потребує глибшого аналізу еволюції поглядів В. Липинського на основі вивчення всієї доступної його спадщини — творчої, епістолярної, а також різноманітних документальних джерел.

Дослідження істориків українського зарубіжжя післявоєнного періоду ґрунтувалися переважно на глибокому вивченні насамперед наукового та публіцистичного доробку В. Липинського, документальних матеріалах, збережених, упорядкованих та частково опублікованих співробітниками СЄДІ. Цей другий період розвитку історіографії українського зарубіжного липинськознавства був надзвичайно плідним та результативним. Однак для його представників, як і для вітчизняних науковців за радянських часів, були недоступними архівні документи в Україні, що, безумовно, суттєво обмежувало можливість наукового пошуку й об'єктивного з'ясування всіх існуючих проблем.

У підрадянській Україні, як вже зазначалося, ім'я В. Липинського перебувало фактично під забороною, а тому лише з кінця 1980-х — початку 1990-х років почалося вивчення його наукової спадщини. Першим важливим науковим заходом стала конференція «В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна», яка відбулася 1992 р. Її результати були оприлюднені в одному з томів вже згаданої серії «Студії», започаткованої СЄДІ разом з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського та Інститутом східноєвропейських досліджень НАН України³⁸.

Серед доповідей зарубіжних учених, виголошених на згаданій конференції, особливий інтерес становлять розвідки Я. Пеленського, Л. Біласа, Р. Залуцького. Так, Я. Пеленський³⁹ проаналізував теоретичні концепції В. Липинського, екстраполюючи їх на практику державотворчих процесів в Україні кінця 80-х — початку 90-х років минулого століття та означивши останні як мирну консервативну революцію. Л. Білас дослідив формування

поглядів В. Липинського як історика, тісно пов'язавши процес викристалізування його історіософії з трансформацією його громадсько-політичного світогляду⁴⁰. Р. Залуцький зробив спробу з'ясувати специфіку української візії В. Липинського, його мотивації обов'язку перед батьківщиною, а також проаналізувати запропоновані ним шляхи практичного втілення згаданої візії та причини неприйняття його ідей більшим загалом сучасників⁴¹.

На цій же конференції була репрезентована практично перша серйозна розвідка польських істориків Г. Дільонгової та М. Філіповича⁴², присвячена одному з важливих сюжетів дореволюційної діяльності В. Липинського — його участі у виданні та редагуванні польськомовного київського часопису територіалістичної орієнтації «Przeglądu Krajowego». Цінність цієї студії зокрема полягала у тому, що дослідники використали значний масив польських джерел.

Доповіді вітчизняних науковців поділялися на кілька тематичних блоків. Так, теоретичну спадщину В. Липинського (його історіософію, філософські, політологічні та правові погляди) проаналізували Ю. Вільчинський⁴³, Н. Яковенко⁴⁴, В. Потульницький⁴⁵, Т. Андрусак⁴⁶, М. Попович⁴⁷. До цього блоку можна віднести й ґрунтовну розвідку Я. Дашкевича, котрий дослідив вплив української революції та доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. на формування В. Липинського як політичного мислителя і, великою мірою, як політичного діяча⁴⁸. При цьому автор характеризує створену В. Липинським під впливом поразки української революції модель майбутньої української державної системи у вигляді трудової монархії, одночасно і як оригінальну, і як утопічну.

Окрему групу становили студії, що торкалися громадської, політичної та культурної діяльності В. Липинського. Зокрема, І. Гирич на епістолярному матеріалі висвітлив дореволюційний період у житті видатного діяча⁴⁹. В. Ульяновський дослідив справжню роль В. Липинського у другому виданні «Історії України-Русі» М. Аркаса⁵⁰. Ф. Турченко та Н. Заліська визначили участь політика у заснуванні та початковому періоді діяльності УДХП⁵¹. Окремим аспектам зовнішньополітичної діяльності В. Липинського на посаді українського посла за доби Гетьманату та Директорії присвячено розвідки А. Буравченкова, Т. Заруди⁵² та Д. Веденєєва⁵³.

Низка студій була присвячена аналізу історичної спадщини науковця (В. Цибульський⁵⁴, Я. Федорчук⁵⁵ та ін.).

Відтоді проведено чимало наукових форумів, присвячених В. Липинському⁵⁶. Деякі з них стали традиційними. Аналіз їхньої тематики свідчить, що увагу дослідників, насамперед, привертає оригінальність та нетрадиційність мислення В'ячеслава Липинського, які яскраво проявились в його

історичній, політологічній, історіософській, соціологічній спадщині. Однак, як цілком слушно зауважив свого часу Я. Дашкевич, «біографією, атмосферою його життя займаються рідко»⁵⁷. Відповідно, кількість розвідок, присвячених вивченню доробку В. Липинського, значно переважає обсяг досліджень в царині окремих сфер його громадсько-політичної, наукової, дипломатичної, державницької діяльності.

До найбільш поважних слід віднести монографію К. Галушка⁵⁸, в якій автор студіює консервативні ідеї В. Липинського на тлі еволюції правих суспільно-політичних парадигм у міжвоєнному часі. Автор здійснює компаративний аналіз ідей видатного українського вченого і політика та західних провідних теоретиків і політичних діячів, як-от Х. Ортега-і-Гасет, Ш. Моррас, Ю. Евола, Б. Муссоліні, А. Гітлер та ін. Цьому ж авторові належить низка статей, що висвітлюють сутність консервативних поглядів В. Липинського⁵⁹.

Потужну спробу порівняти еволюційний розвиток історичних концепцій В. Липинського та М. Грушевського, що відбувся під впливом як власного, так і суспільного державотворчого досвіду, здійснив В. Масненко⁶⁰. На прикладі двох найбільш репрезентативних істориків доби визвольних змагань початку ХХ ст. автор доводить думку про можливість використання політичної практики як критерію продуктивності історичних концепцій. Взагалі, В. Масненка слід вважати одним із найбільш уважних дослідників постаті та спадщини В. Липинського. Окремі його студії присвячено таким важливим проблемам, як роль ідейних засад провідного хліборобського класу (земельної власності та господарювання на власній землі) у формуванні світогляду мислителя, а також історії його землевласницько-господарчої праці у власному маєтку на Уманщині — Русалівські Чагарі⁶¹.

Різним аспектам історичної концепції В. Липинського присвячено розвідки В. Смолія та В. Рички⁶², Ю. Терещенка⁶³, С. Гелея⁶⁴, К. Колесникова⁶⁵, В. Масненка⁶⁶, В. Степанкова⁶⁷. Сучасні праці та підручники з історіографії також приділяють значну увагу видатному українському історикові⁶⁸.

Проблемі висвітлення українською еміграційною пресою міжвоєнної доби історії консервативно-монархічного руху, ідеологом якого був В. Липинський, присвячена монографія Д. Колісника⁶⁹. Праця демонструє, зокрема, ідеологічну боротьбу, що тривала серед різних українських еміграційних політичних груп у пресі, в якій часто брав участь безпосередньо В. Липинський. У низці статей цього ж автора відображено ідейну боротьбу всередині самого українського монархічного табору в другій половині 20-х років ХХ ст., а також проаналізовано ідеологію цього політичного напрямку⁷⁰.

Л. Кондратик⁷¹ вперше розглянув релігійні погляди В. Липинського, зокрема його візію як суто теоретичних проблем феномену релігії (її

сутності, структури), так і місця релігії в суспільстві у контексті історичного процесу. Погляди В. Липинського на роль і сутність релігії та церкви також досліджували Ю. Марченко, І. Передерій, З. Атаманюк, Ю. Дорошенко⁷².

В. Потульницький⁷³ розглядає та аналізує концепцію державності, розроблену В. Липинським, підкреслює її вплив на розвиток української зарубіжної історико-політологічної думки. Цей же автор студіював проблему політичної культури в рецепції В. Липинського⁷⁴. Інтерес до державотворчої теорії науковця і політика виявили також І. Дробот, Д. Гаврилюк, О. Лавринович, О. Павліченко, І. Гошуляк, Ю. Шаповал, Ю. Дорошенко⁷⁵. Інші аспекти політичних та історіософських теорій В. Липинського вивчали Ю. Вільчинський, С. Сторожук, С. Стеценко, І. Орлова⁷⁶.

Велику зацікавленість з боку науковців викликала і теорія еліт, розроблена В. Липинським. Політологічний, філософський, історіософський та соціологічний її аспект проаналізували В. Бурлачук, С. Приходько, С. Бондарук, І. Тукаленко⁷⁷.

Дискусію про еволюційність-сталість політичних поглядів мислителя продовжили своїми розвідками С. Ліницький⁷⁸ та Т. Осташко⁷⁹. А О. Ясь поповнив липинськознавство цікавими дослідженнями про архітекtonіку та техніку викладу головного політологічного твору В. Липинського — «Листів до братів-хліборобів», а також про поєднання різних дослідницьких стратегій (неоромантизму, позитивізму, соціологізації історії) у працях мислителя⁸⁰.

Цікавими також є компаративні дослідження спадщини В. Липинського та інших видатних мислителів — як його сучасників, так і попередників⁸¹.

Вивченню наукового та політичного доробку В. Липинського присвячена й низка дисертаційних досліджень, захищених протягом останніх двох десятиліть, переважно з політологічних та філософських спеціальностей. Це, насамперед, роботи В. Потульницького, І. Тукаленко, Г. Остапчук, С. Бондарук, М. Гордієнко⁸². Чотири дисертації захищені у галузі історичних наук⁸³, однак безпосередньо постаті В. Липинського та його творчості стосуються лише дві з них.

Як вже зазначалося, дещо меншу увагу дослідники приділили вивченню окремих сторінок діяльності та біографії В. Липинського. Хоча й у цій ділянці за останні два десятиліття з'явилося чимало публікацій. Зупинимося на розгляді тих із них, авторство яких належить липинськознавцям «зі стажем». До таких, безперечно, належить Т. Осташко, котра вивчає гетьманський рух в еміграції, а між тим і місце у ньому його ідеолога — В. Липинського⁸⁴. Отже, більшість праць цієї дослідниці присвячені пореволюційним сторінкам його життя й діяльності. Хоча є серед них і такі, де автор робить спробу дати цілісний біографічний нарис науковця і політика⁸⁵.

Т. Осташко разом з іншими українськими істориками (Ю. Терещенком, Б. Андрусишиним, Г. Папакінім та ін.) була одним з ініціаторів створення у жовтні 2001 р. Всеукраїнської громадської організації «Союз гетьманців-державників» (СГД), одним із напрямів діяльності якої є популяризація політико-ідеологічної доктрини українського консерватизму, а також актуалізація державотворчих традицій інституту українського гетьманства, який, як сказано в програмових засадах діяльності СГД, «переконливо засвідчив свою життєздатність у 1918 році»⁸⁶. Пізніше до СГД приєдналися такі фахові українські історики, зокрема й липинськознавці, як В. Масненко, К. Галушко.

На наш погляд, складно не погодитися з думкою Я. Калакури, що для деяких сучасних істориків-«гетьманців», притаманна певна глорифікація доби Гетьманату⁸⁷. Таке ж надмірне захоплення подекуди спостерігається і стосовно консервативних ідеологем українського гетьманського руху в еміграції. Однак, незважаючи на це, безперечною заслугою СГД є його видавнича діяльність щодо наукової та епістолярної спадщини В. Липинського, праць його соратників, а також новітніх публікацій з галузі липинськознавства⁸⁸. Крім СГД, велику роботу щодо популяризації постаті та доробку мислителя здійснює Центр соціогуманітарних досліджень імені В. Липинського⁸⁹, очолюваний К. Галушком.

Ще один український історик, котрий досліджує різні сфери діяльності В. Липинського, — І. Гирич. Його заслугою, зокрема, є вивчення громадсько-політичних та наукових взаємин ученого з М. Грушевським, відтворення різних напрямів громадсько-політичної діяльності В. Липинського в дореволюційний період, а також спроба одного з перших біографічних нарисів про діяча⁹⁰, який, щоправда, з позицій сьогодення вимагає певних фактографічних уточнень і виправлень. Однією з останніх публікацій І. Гирича в галузі липинськознавства є його ґрунтовна розвідка, присвячена конфліктові між В. Липинським і Б. Ярошевським, разом з яким вони видавали тижневик «Przegląd Krajowy» у 1909 р.⁹¹ Автор, крім аналізу згаданого конфлікту, вводить до наукового обігу не публіковане раніше листування В. Липинського та Б. Ярошевського, яке розкриває його перебіг.

Крім І. Гирича, віднайдені в українських архівах листи В. Липинського публікували й інші історики — Т. Осташко та Ю. Терещенко, М. Дядюк, Н. Миронець, І. Старовойтенко, Н. Черкаська⁹².

Зовнішньополітичні погляди та діяльність В. Липинського як українського амбасадора в Австро-Угорщині (згодом в Австрії) висвітлені у праці Д. Веденєєва⁹³. Автор зосереджує свою увагу на дипломатичних заходах, здійснюваних очільником віденського посольства щодо розв'язання важливих питань міжнародного становища України за доби Гетьманату та

Директорії. Однак дослідник практично не торкнувся питань організації роботи української амбасад, підбору її кадрового складу тощо.

Сторінки життя юного В. Липинського під час його навчання у житомирській гімназії відтворив у своєму дослідженні Р. Кондратюк⁹⁴. Ще один біографічний нарис, присвячений В. Липинському, підготував історик А. Портнов⁹⁵. Ця розвідка вносить мало нового у липинськознавство, оскільки ґрунтується виключно на працях інших дослідників. Крім того, у ній досить багато фактичних помилок (наприклад, невірно вказані дата переїзду В. Липинського до маєтку в Русалівських Чагарях, хронологічні межі його перебування на дипломатичній посаді амбасадора у Відні, час прийняття у дійсні члени НТШ тощо).

Цікаві розвідки, що відтворюють взаємини В. Липинського з видатними сучасниками — Іваном Франком, Вільгельмом Габсбургом, підготував Ю. Терещенко⁹⁶.

Завершуючи огляд сучасного липинськознавства, відзначимо праці польських дослідників А. Середницького та Б. Ганцажа⁹⁷. Монографія польського журналіста Б. Ганцажа, на слухну думку І. Гирича, «не лише заповнює лакуну лінійною оповіддю біографії з уже друкованих джерел і досліджень, а й подає чимало невідомого архівного і нарративного матеріалу, введеного автором уперше до наукового обігу»⁹⁸. Вона присвячена дореволюційній добі життя та діяльності В. Липинського (до початку Першої світової війни), а оскільки в ній є розділ, що стисло подає відомості з його біографії періоду 1914–1931 рр., це дослідження можна вважати найповнішим на сьогодні в галузі липинськознавства.

Подальший розвиток студій, на нашу думку, має відбуватися за кількома напрямками. По-перше, досі актуальною залишається проблема створення повної синтетичної праці, присвяченої життю, діяльності та творчості одного з найвидатніших українських мислителів ХХ ст. Зараз такий час настав, оскільки у розпорядженні науковців опинилися практично всі можливі джерела, як закордонні (левова частка яких уже опублікована), так і ті, що віднайдені за останні два десятиліття в архівах України.

Що стосується тематичного липинськознавства, то особливий інтерес має концептуальна стратегія культурно-інтелектуальної історії, яка передбачає врахування поряд із культурологічним та наукознавчим, також і персоналізований підхід. Згідно з ним дослідник має зосередити свою увагу не лише на аналізі різноманітних інтерпретативних моделей наукових і політологічних теорій ученого, а й на процесі їх творення, тобто на дискурсивній практиці дослідника, виявленні впливу на його діяльність численних ідейних, соціальних і психологічних чинників. Свого часу на актуальність такого напрямку у розвитку грушевськознавства вказував

В. Тельвак⁹⁹. Нам видається доречним такий підхід і стосовно липинськознавчих студій.

Сучасна інтелектуальна історія орієнтується також на інтенсивний мікроаналітичний підхід. Його об'єктом може бути окремий текст, конкретна ситуація, а в біографічних дослідженнях — сама творча особистість, її взаємини з іншими людьми в різних соціальних групах (сім'я, наукове співтовариство, коло політичних однодумців чи супротивників тощо). Щоб зрозуміти значення праць будь-якого науковця (у тому числі й В. Липинського), необхідно реконструювати його інтелектуальне оточення, відчуті, так би мовити, дух епохи, її загальні моральні та естетичні настанови, дослідити характер та взаємозв'язки тих ідей, які тоді переважали в суспільстві. З огляду на це, сучасний дослідник повинен не лише акцентувати свою увагу на критичному обговоренні історичних, політологічних, публіцистичних писань В. Липинського його сучасниками, а й проаналізувати полемічні дискусії, які мали місце в популярних виданнях та особливо на сторінках щоденної української, російської, польської преси, оскільки саме вона впливала на ставлення пересічного читача до ідей, що обстоював видатний діяч. Спроба подібного аналізу вже здійснювалася нами щодо публіцистичних писань В. Липинського часів його співробітництва з першою українською щоденною газетою «Рада» та часописом «Przegląd Krajowy»¹⁰⁰. Подібні дослідження, на наше переконання, необхідно продовжувати.

Пріоритетним напрямом сучасної біографістики виступає внутрішній світ людини, її емоційні переживання, інтелектуальні та духовні пошуки, родинні взаємини тощо. При цьому особа виступає одночасно і як суб'єкт діяльності, і як об'єкт контролю з боку сімейно-родинної групи, кола близьких їй людей, формальних і неформальних товариств, соціальних інститутів¹⁰¹. Отже, маємо ще один перспективний напрям, адже у вимірі буденності В. Липинський залишається й досі мало знаним.

Не втрачає своєї актуальності також і міждисциплінарний підхід у сучасних біографічних дослідженнях. Він орієнтує на використання якомога ширшого спектру всіх гуманітарних та соціальних наукових галузей. Адже саме такий підхід, на слушну думку В. Тельвака, дозволяє розглядати під різким кутом зору об'єкт дослідження — людину минулого — як носія певної культури та водночас особистісної свідомості, створюючи його об'ємний «голографічний» портрет¹⁰².

Безперечно, тут нами окреслені лише деякі аспекти оновлення та подальшого розвитку липинськознавчих студій, однак, на наш погляд, подібні підходи зможуть забезпечити результативність майбутніх досліджень і, найголовніше, допоможуть створити повну і цілісну інтелектуальну

біографію видатного українця польського походження — В'ячеслава Липинського.

-
- ¹ *Дорошенко Д.* Огляд української історіографії. — Прага, 1923.
- ² *Пінчук Ю., Гриневич Л.* Дмитро Дорошенко та його твір «Огляд української історіографії» // *Д. Дорошенко. Огляд української історіографії.* — К., 1999. — С. XXI.
- ³ *Дорошенко Д.* Вказ. пр. — С. 209.
- ⁴ *Забаревський М.* [Дорошенко Д.]. Вячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. — Відень, 1925; *Назарук О.* В'ячеслав Липинський — відновитель державної ідеології України. — Чикаго, 1926.
- ⁵ *Забаревський М.* Вказ. пр. — С. 5.
- ⁶ *Dorošenko D.V.* Lipinsky (Ein Nachruf) // *Abhandlungen des Ukrainischen wissenschaftlichen institutes in Berlin.* — Berlin, Leipzig, 1931. — Band III. — S. 157–166.
- ⁷ *Doroszenko D.* Wacław Lipiński: Kilka wspomnień i uwag // *Biuletyn Polsko-Ukraiński.* — Warszawa, 1934. — № 9 (44); 11 (46).
- ⁸ *Bocheński A.M.* Ukraiński Maurras // *Biuletyn Polsko-Ukraiński.* — Warszawa, 1934. — № 9 (44); 11 (46).
- ⁹ *Id.* Ukraiński Maurras // *Harvard Ukrainian Studies.* — 1985. — V. IX. — № 3/4, December. — Special issue: The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj. — P. 461.
- ¹⁰ *Doroszenko D.* Op. cit. — P. 470.
- ¹¹ *Bocheński A.M.* Op. cit. — P. 457.
- ¹² Вячеслав Липинський як ідеолог і політик. — Ужгород, 1931.
- ¹³ *Монтрезор А.* Вячеслав Липинський // Вячеслав Липинський як ідеолог і політик. — Ужгород, 1931. — С. 5–13.
- ¹⁴ *Тимофійв М.* Памяти Вячеслава Липинського // Там само. — С. 18.
- ¹⁵ *Шемет С.* В.К. Липинський при громадській роботі // Там само. — С. 20–39.
- ¹⁶ *Мірчук І.* Месіанізм Липинського // Там само. — С. 43.
- ¹⁷ *Чижевський Д.* Вячеслав Липинський як філософ історії // *Дзвони.* — Львів, 1932. — С. 451–461; *Залозецький В.* На сторожі ідеї // Там само. — С. 431–436; *Ищак А.* Погляди В. Липинського на релігію в державнім будівництві // Там само. — С. 444–450; *Андрієвський О.* Правно-політичний і філософічний світогляд Вячеслава Казимировича Липинського // Там само. — С. 461–472; *Зайкін В.* Вячеслав Липинський як історик // Там само. — С. 473–490; *Кучабський В.* Значення ідей Вячеслава Липинського // Там само. — С. 403–419.
- ¹⁸ *Козак М.* З життя і діяльності В'ячеслава Липинського // Там само. — С. 420–428; *Савур-Ципріянович М.* Останні дні Вячеслава Липинського // Там само. — С. 428–430.
- ¹⁹ *Шульгін О.* На смерть Липинського // *Тризуб.* — Париж, 1935. — С. 23–25; *Струтинська А.* Бібліографічний покажчик до писань В. Липинського // *Дзвони.* — Львів, 1933. — № 6.

²⁰ Босий В. Вячеслав Липинський — ідеолог української трудової монархії. — Торонто, 1951.

²¹ Пеленський Я. В'ячеслав Липинський // Збірник «Української літературної газети» за 1956 р. — Мюнхен, 1957. — С. 197–213.

²² Гришко В., Базілевський М., Коваль П. В'ячеслав Липинський та його творчість. — Нью-Йорк, 1961.

²³ Рудницький І. Вячеслав Липинський: історик, політичний діяч, мислитель // Сучасність. — Мюнхен, 1961. — № 6. — С. 74–90; *Його ж.* Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту // Історичні есе. — К., 1994. — Т. 2. — С. 173–245; *Його ж.* В'ячеслав Липинський // Там само. — Т. 2. — С. 131–148.

²⁴ Див.: Зиблікевич Є. Одісея архівної спадщини Вячеслава Липинського (Відень–Райхенау–Берлін–Бадег–Філадельфія) // Український археографічний щорічник. — К., 1992. — Вип. I. — С. 119–123.

²⁵ Липинський Вячеслав. Твори, Архів, Студії. — Філадельфія, Пенсильванія, 1973. — Т. 6: Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського; Т. 7: Листи Осипа Назарука до В'ячеслава Липинського; *Липинський В.* Твори. — Філадельфія, 1980. — Т. 2.: Участь шляхти у Великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького; *Його ж.* Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII столітті. — К.–Філадельфія, 1991; *Його ж.* Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму // Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. — К.–Філадельфія, 1995. — Т. 6. — Кн. 1; *Його ж.* Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування. — К., 2003. — Т. 1. (А–Ж).

²⁶ Білас Л.В. В'ячеслав Липинський і «територіалізм» (1909–1910) // Сучасність. — Мюнхен, 1962. — № 2. — С. 95–111; № 3. — С. 61–72; *Його ж.* В. Липинський як історик кризової доби // *Липинський В.* Твори. — Філадельфія, 1991. — Т. 3: Україна на переломі, 1657–1659. — С. 12–32; *Його ж.* Краків, Женева і філіяція «Кричевського»: до родовідної мислення Липинського // Липинський В. Твори. — Філадельфія, 1980. — Т. 2: Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом Гетьмана Богдана Хмельницького. — С. XVII–XCVIII.

²⁷ Залуцький Р. Листування В'ячеслава Липинського у західних архівах // Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування. — К., 2003. — Т. 1. (А–Ж). — С. 33–81.

²⁸ Пизюр Є. Вячеслав Липинський і політична думка західного світу // Сучасність. — Мюнхен, 1969. — № 9. — С. 103–115.

²⁹ Пеленський Я. Українська державна школа // Дорошенко Д. Огляд української історіографії. — К., 1996. — С. VI–XXV; *Його ж.* В. Липинський — засновник державної школи в українській історіографії // Український історичний журнал. — К., 1992. — № 2. — С. 139–141.

³⁰ Harvard Ukrainian Studies. Special issue: The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyn's'kyj. — 1985. — Vol. IX. — № 3/4, December.

³¹ Bilas L. The Intellectual Development of V. Lypyn's'kyi: His World Wiew and Political Activity before World War I // Ibid. — P. 263–286.

³² Pyziur E. V. Lypyn's'kyi's Idea of Nation // Ibid. — P. 302–325.

- ³³ *Pritsak O. V.* Lypynskij's place in ukrainien intellectuale History // Ibid. — P. 245–262.
- ³⁴ *Pelenski J. V.* Lypyn'skyi and the Problem of the Elite // Ibid. — P. 327–328.
- ³⁵ *L. Rudnytsky I. V.* Lypyn'skyi's Political Ideas from the Perspective of Our Times // Ibid. — P. 342–356.
- ³⁶ *Білас Л.В.* Липинський і «територіалізм»...; *Його ж.* Краків, Женева і філіяція «Кричевського»...
- ³⁷ *Пеленський Я.* Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Матеріали Міжнародної наук. конф., яка відбулася 2–6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку і Кременці з нагоди 110 роковин з дня народження вченого]. — К.—Філадельфія, 1994. — С. 15–29.
- ³⁸ В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Матеріали Міжнародної наук. конф. ...]. — К.—Філадельфія, 1994.
- ³⁹ *Пеленський Я.* Спадщина В'ячеслава Липинського... — С. 15–29.
- ⁴⁰ *Білас Л.* В'ячеслав Липинський — історик // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина... — С. 30–41.
- ⁴¹ *Залуцький Р.* В'ячеслав Липинський і його відношення до українства // Там само. — С. 76–84.
- ⁴² *Дільонтова Г., Філіпович М.* Вацлав Липинський — співзасновник і редактор «Przeglądu Krajowego» // Там само. — С. 68–75.
- ⁴³ *Вільчинський Ю.* В'ячеслав Липинський — до української нації через українську державу // Там само. — С. 91–96.
- ⁴⁴ *Яковенко Н.* Gente Ruthenus natione Polonus — зміст і еволюція поняття у баченні В'ячеслава Липинського // Там само. — С. 97–102.
- ⁴⁵ *Потульницький В.* В'ячеслав Липинський — політолог // Там само. — С. 103–114.
- ⁴⁶ *Андрусак Т.* Вплив творчості Михайла Драгоманова на формування правових поглядів В'ячеслава Липинського (до питання про неперервність процесу розвитку української правової думки) // Там само. — С. 115–119.
- ⁴⁷ *Попович М.* В'ячеслав Липинський і український консерватизм // Там само. — С. 42–52.
- ⁴⁸ *Дашкевич Я.* Хам чи Яфет: В'ячеслав Липинський і українська революція // Там само. — С. 60–67.
- ⁴⁹ *Гирич І.* В'ячеслав Липинський у довоєнний час (у світлі листування з культурними діячами України) // Там само. — С. 143–149.
- ⁵⁰ *Ульяновський В.* Українська справа Миколи Аркаса і В'ячеслав Липинський. (Штрихи до проблеми ролі перших і других осіб в розвитку національної думки) // Там само. — С. 161–170.
- ⁵¹ *Турченко Ф., Заліська Н.* В'ячеслав Липинський — ідеолог Української демократичної хліборобської партії // Там само. — С. 171–181.
- ⁵² *Буравченков А., Заруда Т.* Деякі аспекти дипломатичної діяльності В'ячеслава Липинського в період Гетьманату (1918) // Там само. — С. 181–189.
- ⁵³ *Веденсєв Д.* Зовнішньополітичні погляди та діяльність В'ячеслава Липинського // Там само. — С. 195–200.

⁵⁴ *Цибульський В.* Держава Богдана Хмельницького і переяславська угода в працях В'ячеслава Липинського // Там само. — С. 220–223.

⁵⁵ *Федорчук Я.* Монархізм Богдана Хмельницького в оцінці В'ячеслава Липинського. Критична інтерпретація // Там само. — С. 228–234.

⁵⁶ Актуальні проблеми розвитку суспільства: історична спадщина, реалії та виклики ХХІ століття. Шості читання пам'яті В. Липинського: I Міжнародна науково-практична конференція: Матеріали. — Луцьк, 2003; В'ячеслав Липинський в історії, теорії і практиці українського державотворення: Матеріали міжнародної конференції, 26–27 квітня 2007 р. — Луцьк, 2007; В'ячеслав Липинський у сучасному прочитанні: Матеріали наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження В. Липинського (29–30 березня 2007 р.). — К., 2007; Філософські семінари. Вип. 6. Матеріали міжкафедрального круглого столу, присвяченого 125-річчю з дня народження В.К. Липинського (17 квітня 2007 р.). — Полтава, 2007 та ін.

⁵⁷ *Дашкевич Я.* Феномен В. Липинського та його дослідження (замість передмови) // Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. — Львів, 2006. — С. 411.

⁵⁸ *Галушко К.Ю.* Консерватор на тлі доби. В'ячеслав Липинський і суспільна думка європейських «правих». — К., 2002.

⁵⁹ *Його ж.* Парадокси консерватизму В'ячеслава Липинського // Київська старовина. — 2001. — № 3. — С. 119–126; *Його ж.* Європейський контекст соціально-політичних ідей В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: наук. збірник. — К.–Житомир, 2008; *Його ж.* Уявлення В. Липинського про природу нації в контексті європейської правої політичної думки (1920-ті рр.) // Етнічна історія народів Європи. — К., 2000. — Вип. 4. — С. 89–94.

⁶⁰ *Масненко В.* Історичні концепції М.С. Грушевського та В.К. Липинського. Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-х років. — К.–Черкаси, 2000.

⁶¹ *Його ж.* Чи був реальним «нездійснимий «сон про власну силу»? // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 64–73; *Його ж.* Маєстності В'ячеслава Липинського й Адама Рокицького у Русалівці // Пам'ятки України: історія та культура. — 2002. — № 2. — С. 144–149.

⁶² *Смолій В., Ричка В.* В'ячеслав Липинський та його праця «Україна на переломі» // Український історичний журнал. — 1992. — № 2. — С. 141–143.

⁶³ *Терещенко Ю.* Династичний принцип влади і національна консолідація в добу Хмельниччини в оцінці В. Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: наук. збірник. — К.–Житомир, 2008. — С. 328–356; *Його ж.* Гетьман Іван Мазепа в оцінці В'ячеслава Липинського // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 51–63.

⁶⁴ *Гелей С.* Богдан Хмельницький як творець української державності в історичних працях В'ячеслава Липинського // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. праць. — Львів, 1997. — Вип. 3–4. — С. 32–57; *Його ж.* Українська Народна Республіка в оцінках ідеологів українського консерватизму — В. Липинського та

В. Кучабського // Вісник Львівської комерційної академії. — Львів, 1998. — Т. 2. — Ч. 2/3. — С. 85–99.

⁶⁵ *Колесников К.М.* Інтелектуальна еліта в історіософії В'ячеслава Липинського // Вісник Львівської комерційної академії — Львів, 1998. — Т. 2. — Ч. 2/3. — С. 11–17.

⁶⁶ *Масненко В.* Козацтво в історичній концепції Вячеслава Липинського // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку: Матеріали Шостих Всеукр. історичних читань. — К.–Черкаси, 1997. — Ч. 2. — С.85–97; *Його ж.* Проблема «революційного» характеру Хмельниччини у науковій спадщині М. Грушевського та В. Липинського // Вісник Черкаського університету. Серія соціально-гуманітарних наук. — Черкаси, 1997. — Вип. 2 — С. 16–24; *Його ж.* Роль В. Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії // Молода нація: Альманах. — 2002. — № 2. — С. 36–55; *Його ж.* В. Липинський і М. Грушевський: харизматична модель в українській історичній думці 1920-х років // Сучасність. — 2001. — № 3. — С. 98–113; № 4. — С. 88–106.

⁶⁷ *Степанков В.* Формування нової концепції української революції XVII ст.: (праці Вячеслава Липинського «Станіслав Михайло Кричевський» та «Україна на переломі. 1627–1659») // Україна в Центрально-Східній Європі. — 2000. — № 1. — С. 272–284.

⁶⁸ *Калакура Я.С.* Українська історіографія. Курс лекцій. — К., 2004; *Колесник І.* Українська історіографія (XVIII — початку XX століття). — К., 2000; *Кондратюк К.* Українська історіографія XIX — початку XX століть: основні напрями і концепції. — Львів, 2002; *Коцур В., Коцур А.* Історіографія історії України: Курс лекцій. — Чернівці, 1999.

⁶⁹ *Колісник Д.В.* Гетьманський рух і преса української політичної еміграції (1920–1930-ті рр.). — Д., 2008.

⁷⁰ *Його ж.* «Бюлетень Гетьманської Управи» (1929–1936) як джерело історії гетьманського руху міжвоєнного періоду // Вісник Львівської комерційної академії. — Львів, 1998. — Т. 2. — Ч. 2/3. — С. 158–164; *Його ж.* Гетьманські часописи як джерело вивчення українського монархічного руху 1920-х — початку 1930-х рр. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — К., 2008. — С. 114–119.

⁷¹ *Кондратик Л.Й.* Релігієзнавча концепція В. Липинського. — Луцьк, 2002.

⁷² *Марченко Ю.* Релігія і церква в історії України: погляд В. Липинського // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — К., 2008. — С. 193–197; *Передерій І.Г.* В'ячеслав Липинський про взаємовідносини церкви і держави в контексті української і світової історії // Гілея: Збірник наукових праць. — К., 2010. — Вип. 32. — С. 25–30; *Атаманюк З.М.* Погляди В. Липинського на роль релігії і церкви у національному державотворенні // Наука. Релігія. Суспільство. — 2005. — № 2. — С. 142–145; *Дорошенко Ю.* Взаємовідносини церкви і держави у поглядах Вячеслава Липинського // Історичний календар. — 2002. — С. 187–191.

⁷³ *Потульницький В.А.* Історія української політології: (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політологічній науці). — К., 1992.

⁷⁴ *Його ж.* В. Липинський і проблема політичної культури // Останній гетьман: Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873–1945). — К., 1993. — С. 123–137.

⁷⁵ Дробот І. «Ніхто нам не збудує держави, коли самі її не збудуємо» // Пам'ять століть. — 2006. — № 2. — С. 155–164; Гаврилюк Д. Державницька концепція В. Липинського // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 166–176; Лавринович О. Державотворча концепція В. Липинського // В'ячеслав Липинський у сучасному прочитанні. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження В. Липинського (29–30 березня 2007 року). — К., 2007. — С. 29–34; Павліченко О. Теорія державотворення за В. Липинським // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 177–181; Гошуляк І. П'ять уроків В'ячеслава Липинського // Віче. — 1997. — № 9. — С. 141–152; Шаповал Ю. Журавлинний клич Вітчизни: Політологія Вячеслава Липинського // Дзвін. — 1995. — № 9. — С. 99–102; Дорошенко Ю. Актуальність політологічної спадщини В'ячеслава Липинського на тлі формування української національної ідеї // Молода нація: Альманах. — К., 1996. — № 2. — С. 22–28.

⁷⁶ Вільчинський Ю. Українська національна ідея в історії В. Липинського // II Міжнародний конгрес українців: Філософія. — Львів, 1994. — С. 123–130; Сторожук С.В. Перспективи політичної програми В. Липинського у світлі історіософських поглядів І. Лисяка-Рудницького // Мультиверсум. Філософський альманах. — К., 2006. — № 58. — С. 45–56; Стеценко С. Нація і селянство: До проблеми відродження хліборобської ідеології // Людина і політика. — 1999. — № 5. — С. 29–32; Орлова І. Теорія об'єднуючих етносів В'ячеслава Липинського і майбутнє України: Чи судилося їм перетнутися? Спроба позитивного аналізу // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 182–192.

⁷⁷ Бурлачук В.Ф. Соціологія політики В. Липинського // Соціологічна думка України. — К., 1996. — С. 371–418; Приходько С. Теорія еліти у спадщині В. Липинського: (історіософський аспект) // Наук. записки. Сер. «Політологія і етнологія» — К., 1997. — Вип. 2. — С. 46–49; Бондарук С. Проблема соціокультурної ролі еліти в концепції В. Липинського // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософія, соціологія, культура. — 1996. — № 2. — С. 32–36; Її ж. Обґрунтування В. Липинським ролі еліти в суспільному житті // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософські науки. — 1997. — № 9. — С. 61–67; Тукаленко І.А. Правляча верства, добірна меншість чи родовий титул: погляд на проблему еліт у творчості В. Липинського. — К., 1998.

⁷⁸ Лінецький С. Чи був В. Липинський антидемократом? (До питання про оцінку політичних поглядів мислителя) // Молода нація: Альманах. — К., 1996. — № 2. — С. 29–42.

⁷⁹ Осташко Т. В'ячеслав Липинський і українська національна демократія // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». — К., 2008. — Вип. 14: Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. — С. 96–113.

⁸⁰ Ясь О. Архітектоніка та техніка викладу «Листів до братів-хліборобів» // Молода нація: Альманах. — К., 2002. — № 4 (25). — С. 161–201; Його ж. В. Липинський та неоромантизм // Український історичний журнал. — 2007. — № 5. — С. 75–95.

⁸¹ *Ситник В.* Державницькі концепції М. Міхновського та В. Липинського: спроба порівняльного аналізу // Історичний журнал. — 2003. — № 1. — С. 57–65; *Резник В. Д.* Донцов і В. Липинський в історії України: порівняльний аналіз // Історія України. — 2004. — Березень (№ 10). — С. 6–9; *Шевченко В.* Українська релігійна місійність в христоцентричних вимірах В. Липинського і Ю. Липи // В'ячеслав Липинський у сучасному прочитанні. Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження В. Липинського (29–30 березня 2007 року). — К., 2007. — С. 51–59; *Лінецький С.* Політичні позиції М. Драгоманова і В. Липинського в світлі сучасних проблем: взаємодоповнюваність соціал-демократії і консерватизму // Молода нація: Альманах. — К., 1996. — № 2. — С. 135–142.

⁸² *Потульніцький В.А.* Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці (1918–1939 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук. — К., 1992; *Тукаленко І.А.* Проблема держави в історіософській концепції В. Липинського в контексті європейської консервативної думки: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. — К., 1998; *Остапчук Г.О.* Націотворчі та державотворчі проблеми в історіософії В. Липинського: Дис. ... канд. філос. наук. — К., 1997; *Бондарук С.Д.* Роль еліти як суб'єкта соціального поступу в історіософії В'ячеслава Липинського: Дис. ... канд. філос. наук. — К., 1997; *Гордієнко М.Г.* Сутність та основні засади концепції української державності В'ячеслава Липинського: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. — К., 1999.

⁸³ *Коцур А.* Ідея державності в історичній думці та суспільно-політичному житті України кінця XVIII — початку XX століття: Автореф. дис. ... докт. іст. наук. — К., 2001; *Масненко В.В.* Історична думка у процесі розвитку національної свідомості українців (кінець XIX — перша третина XX ст.): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. — К., 2002; *Лебедєва Ю.О.* Державницький напрям української історіографії 1920–1930-х рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — К., 2008; *Галушко К.Ю.* Український консерватизм В. Липинського в історії європейської суспільно-політичної думки (1920-ті рр.): Дис. ... канд. іст. наук. — К., 2001.

⁸⁴ *Осташко Т.С.* Павло Скоропадський і проблема персоніфікації українського гетьманського руху // Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція, 19–20 травня 2008 р. — К., 2008. — С. 287–301; *Її ж.* Передумови створення і організаційне оформлення українського гетьманського руху в еміграції // Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 рр.: 36. статей. — К., 2007. — С. 113–142; *Її ж.* Проблема заснування та діяльності гетьманських організацій в листуванні В'ячеслава Липинського // Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 рр.: 36. статей. — К., 2007. — Вип. 4. — С. 237–264; *Її ж.* В'ячеслав Липинський: від посла Української Держави до УСХД // Молода нація: Альманах. — К., 2002. — № 4 (25). — С. 56–90.

⁸⁵ *Її ж.* В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал. — 2007. — № 2. — С. 113–130; *Її ж.* Державницький імператив В'ячеслава Липинського // В'ячеслав Липинський та його доба: наук. збірник. — К.–Житомир, 2008. — С. 296–327; *Її ж.* В'ячеслав Липинський — історик, політик, дипломат // Україна дипломатична: Науковий щорічник. — К., 2003. — Вип. 3. — С. 656–669.

⁸⁶ Програмові засади діяльності Союзу гетьманців-державників. — Режим доступу: <http://hetman-ua.org/about/programm.html> (18 квітня 2011 р.).

⁸⁷ *Калакура Я.С.* Образ гетьманату в новітній історіографії. — С. 74.

⁸⁸ В'ячеслав Липинський та його доба: наук. збірник. — К.—Житомир, 2008; Гетьманський альманах. — К., 2002. — Ч.1; 2003. — Ч. 2; В'ячеслав Липинський та його доба: наук. збірник: У 2-х кн. — К., 2010.

⁸⁹ Інтернет-ресурс. — Режим доступу: <http://www.lrc.org.ua/> (20.04.2011 р.).

⁹⁰ *Гурич І.* Вячеслав Липинський і Михайло Грушевський. (До історії політичних і наукових стосунків // Михайло Грушевський: Зб. наук. праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. — Львів, 1994. — С. 306–317; *Його ж.* Вячеслав Липинський у світлі його листування з дореволюційних часів В. Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування. — К., 2003. — Т. 1. (А–Ж). — С. 83–118; *Його ж.* Лицар української державності: Нарис життя і діяльності Вячеслава Липинського // Архіви України. — 1992. — № 1–3. — С. 34–44.

⁹¹ *Його ж.* Конфлікт між В. Липинським і Б. Ярошевським у тижневику «Przegląd Krajowy». (Листи В. Липинського до Б. Ярошевського (1910) та Б. Ярошевського до М. Грушевського (1914)) // Український археографічний щорічник: Збірник наукових праць. — К., 2009. — Вип. 13/14. — С. 619–663.

⁹² *Липинський В.* З епістолярної спадщини: Листи до Д. Дорошенка, І. Кревецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна. — К., 1996; Листи Вячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921–1930). — Львів, 2004; *Миронець Н.* Листи В. Липинського до Є. Чикаленка (1909–1918 рр.) // Український археографічний збірник. — К.—Нью-Йорк, 2007. — Вип. 12. — С. 489–516; *Черкаська Н.* В'ячеслав Липинський і Йосип Потоцький. (Історія одного листа) // Молода нація: Альманах. — К., 2002. — № 4 (25). — С. 202–211.

⁹³ *Веднєсєв Д.* Зовнішньополітичні погляди та діяльність В'ячеслава Липинського. — К., 2004.

⁹⁴ *Кондратюк Р.* Вячеслав Липинський — видатний український історик і політолог: (Житомирські сторінки життя). — Житомир, 1994.

⁹⁵ *Портнов А.* В'ячеслав Липинський — творець доктрини українського консерватизму: (біографічний нарис, «Листи до братів-хліборобів»). — Режим доступу: http://www.ukrterra.com.ua/developments/history/modern/portnov_lypynsk.htm (15.03.2011 р.).

⁹⁶ *Терещенко Ю.* В'ячеслав Липинський та Іван Франко // Вісник Львівської комерційної академії. — Львів, 1998. — Т. 2. — Ч. 2/3. — С. 3–10; *Його ж.* В'ячеслав Липинський і Вільгельм Габсбург: на політичних перехрестях // Молода нація: Альманах. — К., 2002. — № 4 (25). — С. 91–126.

⁹⁷ *Serednicki A.* Ukrainiec z wyboru // Z sasiedztwa polsko-ukraińskiego. — Warszawa, 2000; *Ганцаж Б.* Збірник «Z dziejow Ukrainy» — генеза, конструкція, зміст, рецепція // Молода нація: Альманах. — К., 2002. — № 4. — С. 16–35; *Gancarz B.* «My, szlachta ukraińska...». Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego. 1882–1914. — Kraków, 2006.

⁹⁸ *Гурич І.* Gancarz B. «My, szlachta ukraińska...». Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego. 1882–1914. — Kraków, 2006 // Український археографічний щорічник: збірник наукових праць. — К., 2009. — № 13/14. — С. 716.

⁹⁹ *Тельвак В.* Грушевськознавство: методологічні проблеми поступу // Краєзнавство. — К., 2010. — № 3. — С. 31.

¹⁰⁰ *Передерій І.Г.* В'ячеслав Липинський як співробітник першої української щоденної газети «Рада» (1908–1914 рр.) // Український історичний журнал. — К., 2011. — № 1. —

С. 71–90; *Ї ж.* Про спробу реалізації В'ячеславом Липинським принципу територіалізму у часопису «Przegląd Krajowy» // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя, 2010. — Вип. ХХІХ. — С. 70–76.

¹⁰¹ Див.: *Репина Л.П.* Историческая биография и «новая биографическая история» // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. — 2005. — № 5. — С. 5–12.

¹⁰² *Тельвак В.* Вказ. пр. — С. 32.